

TUBA MÁRTA

A MESEI NEVEK PRAGMATIKAI EREJE

Kivonat

A tanulmány egy bővebb kutatás kezdeteként a 19. századi angol irodalmi mesék névadásából ad ízelítőt. A mesei tulajdonnevek folklorisztikai és nyelvészeti vizsgálatának eredményével megegyezően John Ruskin „The King of the Golden River or the Black Brothers” és Robert Southey „The Story of the Three Bears” című meséje is bővelkedik beszélő, illetve expresszív neveken. Új vonás, hogy Ruskin meséjének cselekményében megjelenik a 19. századi polgári érintkezés egyik illemszabálya, Southey meséjének szövegét pedig eufemizálták, hogy megfeleljen a Viktória korabeli közízlésnek.

Kulcsszavak: mesei tulajdonnév, John Ruskin, Robert Southey, társadalmi illemszabály

Amióta népmese gyűjtés létezik, azóta vallatják szívesen a mesei neveket mind a folkloristák, mind a nyelvészek. A magyar nyelvterületen több mint kétszáz éve folyó gyűjtések ma is korpuszalapú kutatásokat tesznek lehetővé, lásd például Nagy Natália kárpátaljai gyűjtést elemző tanulmányát (Nagy 2021), illetve a Hajdú Mihály szerkesztette Magyar Névtani Dolgozatok mesei tulajdonneveket tartalmazó kötetét (amelyek megszületését Voigt Vilmos kezdeményezte) (Marosi 1981; Balázs 1983; Balázs–Várkonyi 1987; Balázs–Barati–Wolosz 1989).

A népmesei névanyagot elemző szakirodalom egyik kiemelt megállapítása, hogy a fiktív személynevek megőrizték az ősi névadás gesztusát: köznévként is testi-lelki jellemzést adnak viselőjükről, ezáltal identifikáló erejűek (Tolnai 1931-et idézi Baukó 2005: 102). Ezek az ún. beszélő nevek utalhatnak a szereplő származására, tulajdonságára, szokására, családi helyzetére, foglalkozására stb.: *Szarvasok királya*, *Kormoska*, *Árva Mariska*, *Vasbólvaló János*, *Táltosvitéz* (Nagy 2021: 221).

A szintén a 19. századtól gyarapodó irodalmi mesegyűjtemények névanyagának vizsgálata az írói (irodalmi) névadás témakörébe tartozik (P. Eöry 1983-at idézi Bauko 2005: 102). Módszerében támaszkodik a folklorisztika és a grammatika eredményeire, de új, pragmatikai-szemiotikai szempontot is bevonhat a korra jellemző stílustörekvések azonosításához. A következő példa a naturalizmus elkerülésére tett kísérlet megghiúsulását mutatja be.

A Viktória korabeli Anglia egyik legnépszerűbb meséje a Robert Southey költő és életrajzíró (1774–1843) által lejegyzett *The Story of the Three Bears*. A mese 1837-ben jelent meg Southey névtelenül kiadott „*The Doctor*” című, vegyes esszé- és novellagyűjteményének IV. kötetében. Magyarul az *Aranyfürtöcske és a három medve* címen ismerjük. A választott kötet szövegében (Newton 2015: 11–4) a következő nevek találhatók:

Név				Megjegyzés
Helynév	Intézménynév	Személynév		
egyelemű	többelemű	egyelemű	többelemű	
wood house	House of Correction	Woman	Great, Huge Bear Middle-Sized Bear/ Middle Bear Little, Small, Wee Bear	Middle-Sized Bear csak az első említés, utána Middle Bear

Robert Southey a közismert történetet gyerekkorában hallotta George Nicholls (1781–1865) szegényügyi törvénybiztostól (URL1, más forrás szerint a nagybátyjától URL2). Nicholls később megírta a mese saját változatát rímes formában. A Southey által leírt tőszövegre reagáló kortárs változatokban az öregasszony szerepét a róka veszi át, később egy fiatal lány, *Silver-Hair* (1849), majd *Goldilocks* (1904). A három medve átalakul *Father*, *Mother* és *Baby Bearré* (1878) (Newton 2015: 406).

A meseszöveg 1837–1904 közötti változataiban a Viktória korabeli közízlés eufemisztikus törekvései jelennek meg. A társadalmi udvariasságból fakadó szépítés szándéka alakította a magányos medvéket családdá, és változtatta az öregasszonyt fiatal, aranyhajú lánnyá. Az övön aluli testrészt megnevezését (*bottom*) eltávolították a szövegből. A *So she seated herself in it and there she sate till the bottom of the chair came out, and down came hers, plump upon the ground* mondat a későbbi változatokban a következőképpen szerepelt: (*So she seated herself in it) and down she came* (URL2). Az elhallgatással azonban sem a cselekményben, sem a nevekben rejlő szexuális utalásokat nem szüntették meg. Az öregasszony próbálgatja, melyik medve kásája, széke, ágya „ízlik” neki jobban, és a legkisebb medvéét választja. A legkisebb medve nevében a *Wee* szó skót eredetű, bizalmas stílusminősítésű, jelentése ’apró, icipici, csöppecske’. A *wee-wee* a gyermeknyelvben azt jelenti: ’pisil’. A legkisebb medve hangja is vékony, gyenge: *wee voice*. A három medve egytagú, kéttagú, háromtagú neve eltérő hangzású, eltérő kifejezőerejű. A legnagyobb medvéé nyomatékosító (*Great, Huge Bear*), a legkisebbé kedveskedő (*Little, Small, Wee Bear*).

Az utalásokat a mese zárlatában a *House of Correction* 'dologház' intézménynév pragmatikai jelentése egyértelműsíti: ide többségükben női bűnözőket zártak rövid időre, kisebb vétkekért, pl. lopás, prostitúció (URL3). A dologházakban a 18. század végén bevezetett reformok hatására javultak a fogva tartás körülményei (URL4), a dologházi büntetés mint kulturális jelentésegység (Benő 2000: 444) egyre inkább valamiféle „karcerba zárásnak” feleltethető meg.

A mese több megoldási lehetőséget kínál az olvasónak: az öregasszony a nyakát törte, mikor kiugrott az ablakon, vagy elfutott az erdőbe, vagy a dologházba került. Akár így, akár úgy, vétke megmarad – mint ahogy egyetlen szó eufemizáló eltávolítása sem gyengíti a szövegkohéziót. A mese Viktória-korra jellemző értelmezése: azokat a nőket, akik az élvezetes szexet (agg)legényekkel próbálgatják, kissé megbüntetjük (más értelmezéseket l. URL2).

Források

- Balázs Géza 1983. *Tulajdonnevek a magyar népmesékben II.* (Magyar Névtani Dolgozatok 30.) ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége.
- Balázs Géza – Várkonyi Ildikó 1987. *Tulajdonnevek a magyar népmesékben III.* (Magyar Névtani Dolgozatok 72.) ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége.
- Balázs Géza – Barati Antónia – Robert Wolosz 1989. *Tulajdonnevek a magyar népmesékben IV.* (Magyar Névtani Dolgozatok 80.) ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége. Budapest.
- Marosi Teréz 1981. *Tulajdonnevek a magyar népmesékben.* (Magyar Névtani Dolgozatok 13.) ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége. Budapest.
- Michael Newton (ed.) 2015. *Victorian Fairy Tales.* Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/owc/9780198737599.001.0001>
- Ország László 1982. *Angol–magyar nagyszótár.* Akadémiai Kiadó. Budapest.
- P. Eöry Vilma 1983. A népköltészet és a népnyelv hatása az irodalmi névadásra. *Magyartanítás* 266–73.
- Szathmári István (főszerk.) 2008. *Alakzatlexikon. A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve.* Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Tolnai Vilmos 1931. Beszélő nevek. *Magyar Nyelv* 176–9.
- Voigt Vilmos 1985. A magyar mesei tulajdonnevek kis onomasztikája. *Névtani Értesítő* 10/116–27.
- Voigt Vilmos 1993. Tulajdonnevek a magyar népmesékben. *Névtani Értesítő* 15/317–20.
- URL1. [https://en.wikipedia.org/wiki/George_Nicholls_\(commissioner\)](https://en.wikipedia.org/wiki/George_Nicholls_(commissioner))
- URL2. https://simple.wikipedia.org/wiki/The_Story_of_the_Three_Bears

URL3. https://en.wikipedia.org/wiki/House_of_correction

URL4. <https://www.londonlives.org/static/HousesOfCorrection.jsp>

Szakirodalom

- Benő Attila 2000. Az expresszivitás változásai román eredetű kölcsönszavainkban. *Magyar Nyelv* 436–45. <https://epa.oszk.hu/00000/00032/00007/beno.htm>
- Bauko János 2005. Beszélő ragadványnevek a magyar népmesékben. *Névtani Értesítő* 27/102–10. <file:///C:/Users/windows%208.1/Downloads/16754-Article%20Text-68210-1-10-20240804.pdf>
- Nagy Natália 2021. Tulajdonnevek kárpátaljai népmesékben a *Három arany nyílvesző* c. népmese gyűjtemény alapján. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat* 218–29. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2021.1.218.229>
- Michael Newton 2015: Explanatory notes. Robert Southey: The Story of the Three Bears. In: Michael Newton (ed.): *Victorian Fairy Tales*. Oxford University Press. 406.

Tuba Márta

középiskolai tanár, PhD

Gárdonyi Géza Általános és

Középiskola, Érd

E-mail: dr.tuba.marta@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8264-2108>

Abstract

TUBA, MÁRTA

THE PRAGMATIC FORCE OF NAMES IN TALES

The study, as the beginning of a wider research, gives a taste of the naming of 19th century English literary tales. Similar to the results of the folkloristic and linguistic analysis of proper names in fairy tales, “The King of the Golden River or the Black Brothers” by John Ruskin and “The Story of the Three Bears” by Robert Southey are also abound in speaking and expressive names. A new feature is the appearance of 19th century civil intercourse in the plot of Ruskin’s tale, while the text of Southey’s tale was euphemized to suit the public taste of the Victorian era.

Keywords: proper names in fairy tales, John Ruskin, Robert Southey, social etiquette